

תכנית בחשבונאות

פורום שווי הוגן - FVF - Fair Value Forum

חומר רקע למפגש דצמבר 2016:

"המלצות ועדת וינוגרד: מהו שיעור ההיוון הראוי בתביעות קצבה ומהן ההשלכות על הדוחות הכספיים של חברות הביטוח?"

רקע

בשנת 2014 הוקמה ועדת וינוגרד אשר מטרתה הייתה עדכון הנתונים שמשמשים את המוסד לביטוח לאומי לחישוב הקצבאות המשולמות לנפגעי תאונות עבודה. המלצות הועדה, אשר פורסמו בחודש מרץ 2016, התייחסו לעובדה כי יש לעדכן את תקנות המוסד לביטוח לאומי, הן לגבי מרכיב תוחלת החיים והן לגבי שיעור ההיוון. הוועדה התוותה עיקרון לפיו שיעור הריבית יחושב כממוצע פשוט, ארבע - שנתי, של שיעורי התשואה החודשיים ברוטו לפדיון של אג"ח ממשלתיות שקליות צמודות למדד, שהן בריבית קבועה ואשר מועד פירעון הוא לכל התקופות שבין שמונה ל-12 שנה. עוד המליצה הוועדה כי ממועד השינוי שיעור הריבית לצורך היוון קצבה שנתית יהיה 2%, במקום 3% הקבועים בתקנות הקיימות. המלצה נוספת היא שהתקנות יעודכנו אחת לארבע שנים, כשהשינוי המרבי בכל עדכון כזה יהיה 1% לכל כיוון. (ראה נספח א' - החלטות ועדת ההיוון).

לפי מיטב הבנתנו, לא פורסם דו"ח ועדת וינוגרד אשר כולל נימוקים (כלכליים) לקביעת המסקנות. עם זאת, פורסם מסמך מטעם מחלקת המחקר של הביטוח הלאומי (ראה נספח ב') בנושא "הרקע להמלצות ועדת ההיוון". נציין כמה מקביעות הוועדה שדורשות הנמקות אשר אפשר לכאורה להשיג עליהן:

א. כיצד נקבע שיעור ריבית של 2% והאם הוא עקבי עם מתכונת קביעת שיעור ההיוון כפי שמציעה הוועדה עצמה.

ב. האם הבסיס צריך להיות אג"ח ממשלתיות סחירות כאשר

1. אין הצדקה לפרמיות סחירות הרי יכולת הפריסה איננה מחייבת מימושים בשוק ההון.
2. בעולם מקובל היוון על פי רמת דירוג AA או AA – כולל בהנחיות המפקח על הבנקים לגבי התחייבויות פנסיוניות. האם נשקלה חלופה זו ומדוע נדחתה?

שאלה נוספת קשורה לשיבוב מול ביטוח לאומי. דרוש הסבר מדוע שינוי בריבית רלבנטי לשיבוב הרי הריבית בה מזוכה הביטוח הלאומי אינה זהה לריבית הנגזרת מאגרות חוב ממשלתיות.

שיטת ההיוון לפי 3% נקבעה לפני 40 שנה ע"י בית המשפט בהלכת זדה. שיטה זו היתה מבוססת על ההנחה שהמבוטח המקבל לרשותו סכום חד פעמי גדול מראש יוכל להפיק ממנו "פירות" בצורת ריבית מובטחת מינימאלית של 3%. הגינות שיעור ההיוון נבחנת מול המבוטח ומול המוסד לביטוח

תכנית בחשבונאות

פורום שווי הוגן - FVF - Fair Value Forum

לאומי. נאמר לנו כי בזמנו נקבע שיעור של 3% שלקח בחשבון את שיעור התשואה שקיבל המוסד לביטוח לאומי על השקעותיו מהחשכ"ל בניכוי שיעור העלייה בשכר הממוצע מתוך הנחה שהפיצוי הפרוס לנפגע צמוד לשכר הממוצע. בנתונים הנוכחיים השכר הממוצע קפוא והתשואה לביטוח לאומי מורכבת בחציה מאג"ח מיועדות "עיבל" וחציה על פי תשואת שוק בממוצע שעולה על 3%. בשיקולים רחבים יותר בהם מיושם השיעור לתביעות ביטוחיות ללא בט"ל, יש לבחון איזון בין חברות הביטוח והמבוטח באפן שההיוון לא יגרור עליית דמי הביטוח מחד או פגיעה במבוטחים שנפגעו מאידך.

לשיעור ההיוון יש כמובן השפעה דרמטית על סכום הפיצוי המשולם למבוטח ועל הפרמייה שתדרוש חברת הביטוח. ככל ששיעור ההיוון נמוך יותר, סכום הפיצוי המשולם למבוטח גבוה יותר והפרמייה כמובן תעלה.

מטרתו המושגית של שיעור היוון זה נקבעה על ידי בית המשפט העליון לפני 20 שנה בפרשת חיימס נגד חברת הביטוח איילון. לפי פסק הדין, קביעת שיעור ההיוון צריכה להתבסס על ההנחה בדבר יכולת הניזוק להשקיע את כספי הפיצוי שהתקבלו מראש בהשקעה בטוחה שישומה תלוי בפרשנות, מניבה ריבית עד למועד שבו יתגבש נזק. בהתאם להלכה צריכות להתקיים בהשקעה כזאת שתי דרישות עקרוניות: נזילות וסיכון נמוך, כדי שיוכל לכסות את נזקיו בעתיד. העליון אף הדגיש באותה הלכה כי ריבית ההיוון אינה קבועה, אלא ריבית שעשויה להשתנות מעת לעת. בנוסף ציין בית המשפט העליון כי במת בית המשפט אינה הבמה המתאימה לאיסוף הנתונים הרלוונטיים לקבלת החלטה בעניין זה, זאת עקב הפער האינפורמטיבי שבית המשפט מצוי בו ועדיף שהמחוקק יאמר את דברו בנושא.

חברות הביטוח

המלצות הועדה נוגעות לחברות הביטוח בשני מישורים. המישור הישיר הוא דרך זכות הביטוח הלאומי לתביעות שיבוב - תביעה נגד חברות הביטוח, שמבטחות מעסיקים בביטוח תאונות עבודה, על הסכום שישלם לנפגעי תאונות עבודה. המישור העקיף נובע מהאופן שבו מחושבים סכומי פיצוי שמשלמות החברות למבוטחים בתביעות נכות אחרות במסגרת ביטוחי חובה וחבויות - בעיקר בביטוח רכב חובה. עדכון תקנות הביטוח הלאומי לשיעור היוון של 2% יביא להגדלה של חישוב שווי גמלאות הביטוח הלאומי עימו תבוא גם הגדלה בפיצויי נזיקין ותגמולי ביטוח, דבר שישפיע על הפרמיות. ואמנם, איימו חברות הביטוח בהעלאת פרמיות הביטוח, וכך בחודש אוגוסט 2016 פורסם תיקון לתיקון האמור לפיו נדחה מועד כניסת התיקון לתוקף בשנה אחת על ידי שר האוצר משה כחלון, כחודשיים בלבד לאחר שאושר על ידו.

תכנית בחשבונאות

פורום שווי הוגן - FVF - Fair Value Forum

השוואה חשובה בהקשר זה היא לשיעור ההיוון שמשמש את חברות הביטוח עצמן לצורך היוון תשלומי ביטוח עתידיים לגבי התחייבויות ביטוחיות בדו"חותיהן. אין כיום אחדות בשיטות שמשמשות את חברות הביטוח לקביעת שיעור ההיוון של ההתחייבויות הביטוחיות. השיטות העיקריות המקובלות הן מצד אחד התבססות על תשואת הנכסים ומצד שני שימוש בריבית חסרת סיכון הנגזרת מתשואת אג"ח ממשלתית, בתוספת פרמיית אי-נזילות. נכון להיום, לא קיימת שיטה אוניברסלית מקובלת לחישוב פרמיית אי-נזילות, עם זאת, לפי הדוחות הכספיים השנתיים של חברת כלל לשנת 2015 פרמית אי-נזילות עמדה על 0.68% (ראה נספח ג' - חוזר משרד האוצר). כאשר מוסיפים לפרמיה זו את התשואה לפדיון של אג"ח ממשלתית שקלית צמודה למדד, אשר נעה בין 0.6% ל-1.45%, תלוי במח"מ. איננו יודעים אם יש מקום היום לשנות 3% למרות ירידת הריבית כפי ש-3% היה ראוי כאשר הריבית הייתה 5.5%. בהקשר של בט"ל יש לקחת בחשבון צפי עליית שכר ותנאי ההפקדה של בט"ל מול החשב הכללי. לכאורה נוצר רווח מיידי אצל חברת הביטוח- שהרי אילו הייתה משלמת את הפיצוי כקצבה חודשית לצורך רישום ההתחייבות בדו"חות היתה החברה מהוונת אותו לפי שיעור נמוך יותר. מעבר לכך, היות ובפועל החברה משלמת למבוטחים פיצוי חד פעמי לפי שיעור היוון של 3% אך בדוחותיה רושמת התחייבות גדולה יותר שנובעת משימוש בשיעור היוון נמוך בהרבה כאמור, במועד סגירת ההפרשה ותשלום הפיצוי נוצר רווח מיידי. למעשה זהו רווח "פאנטום" משום שמימון ההיוון למבוטח מתבצע על פי ריבית שמשלמת חברת הביטוח ולא על פי ריבית ממשלתית. בנושא ריבית ההיוון בביטוחי חיים אנו מפנים תשומת לב לשינוי החד ברווחיות חברות הביטוח ברבעון השלישי שנבע מעלית ריבית ההיוון. בדוחות מגדל כדוגמא נאמדת רגישות הרווח בכמיליארד ש"ח לכל 1% היוון. לאור השינויים התכופים בריבית האם הרווח המוצג בדוחות מבליט מספיק שינויים מהותיים בתפעולן השוטף של החברות?

תכנית בחשבונאות

פורום שווי הוגן - FVF - Fair Value Forum

השפעה על הדוחות הכספיים של חברות הביטוח

הדוחות הכספיים של חברות הביטוח נתונים לתנודתיות רבה לאחרונה משתי סיבות מרכזיות- סיבה ראשונה היא שינויים בריבית אג"ח ממשלתית חסרת סיכון אשר משמשת את חברות הביטוח לצורך היוון התחייבויות לביטוח חיים וביטוח סיעוד כאמור והסיבה השנייה הינה המלצות ועדת וינוגרד.

שינויים בריבית חסרת סיכון:

עליה שאירעה ברבעון האחרון בריבית חסרת הסיכון גרמה לעליה חדה ברווחיהן של חברות הביטוח. כך למשל, חברת מגדל אחזקות ביטוח ופיננסים בע"מ, ברבעון הראשון של שנת 2016, רשמה הפסד כולל בסך 494 מיליון ש"ח. ההפסד נבע בעיקרו מהפרשות בסך כ-837 מיליון ש"ח שרשמה החברה בביטוח חיים ובביטוח כללי בשל ירידה של עקום הריבית חסרת הסיכון, ומעדכון שיעור ריבית ההיוון בענפי רכב חובה וחבויות בעקבות פרסום המלצות ועדת וינוגרד. לעומת זאת, ברבעון השלישי של שנת 2016, נרשם רווח כולל בסך 273 מיליון ש"ח, אשר הושפע מקיטון בהפרשות בביטוח חיים בסך כולל של כ-186 מיליון ש"ח לפני מס בשל עלייה של עקום הריבית חסרת הסיכון.

הוכחה לתנודתיות הגבוהה ברווחי חברות הביטוח שנובעת משינויים בריבית, ניתן לראות דרך ניתוחי הרגישות שפורסמו בדוחות השנתיים של מגדל לשנת 2015:

(א) מבחני רגישות הנוגעים לסיכונים שוק (המשך)

ליום 31 בדצמבר 2015:

שיעור השינוי בריבית		
(2)	(1)	
-1%	+1%	
(513,684)	109,610	רווח (הפסד)
(220,662)	(146,697)	רווח (הפסד) כולל (4)

ליום 31 בדצמבר 2014:

שיעור השינוי בריבית		
(2)	(1)	
-1%	+1%	
(501,948)	56,454	רווח (הפסד)
(207,510)	(189,829)	רווח (הפסד) כולל (4)

תכנית בחשבונאות

פורום שווי הוגן - FVF - Fair Value Forum

בטבלה להלן מוצגת השפעת השינוי בריבית חסרת הסיכון על הגידול ברווח ברבעון האחרון של מספר חברות ביטוח (לפני מס), במיליוני שקלים:

גידול ברווח כאחוז מההכנסות	קיטון בהפרשות בביטוח חיים כאחוז מההכנסות	קיטון בהפרשות בביטוח חיים	
4.8%	3.5%	186	מגדל
2.3%	1.4%	54	הפניקס
13.1%	2.8%	101	כלל
3.2%	-	-	הראל
0.8%	0.4%	2.3	הכשרה

המלצות ועדת וינוגרד :

כאמור, המלצות הועדה השפיעו על דוחותיהן של חברות הביטוח דרך הפרשות שבוצעו בשל העליה הצפויה בתשלומי פיצויים, בעיקר בביטוחי רכב חובה.

כך למשל, חברת מגדל הגדילה את ההפרשות לרבעון הראשון של 2016 בסך של כ- 103 מיליון ש"ח בשייר לפני מס, מתוכן בענף רכב חובה סך של כ-71 מיליון ש"ח. ברבעון השלישי, למרות הכרזה על הקפאת יישום התקנות בחודש אוגוסט 2016 כאמור, הגדילה מגדל את ההפרשות הנ"ל בסך של כ- 135 מיליון ש"ח בשייר לפני מס, מתוכן בענף רכב חובה סך של כ-100 מיליון ש"ח. בתקופה של שלושה חודשים שהסתיימה ביום 30 בספטמבר 2016 הגדילה החברה את ההפרשות בסך של כ-16 מיליון ש"ח לפני מס, בעיקר בענף רכב חובה.

בחברת כלל מדובר על השפעה דומה על הדוחות הכספיים, כאשר אף היא הגדילה את ההתחייבויות הביטוחיות, בענפי רכב חובה וחבויות, ברבעון הראשון בסך של כ-118 מיליון ש"ח בשייר לפני מס וכן לרבעון השלישי בסך של כ-126 מיליון ש"ח בשייר לפני מס.

תכנית בחשבונאות

פורום שווי הוגן - FVF - Fair Value Forum

שאלות לדיון:

1. כיצד ייתכן כי לא פורסם לציבור דוח רשמי של דיוני ועדת וינוגרד?
2. מה הוא שיעור ההיוון הנכון לצורך היוון הפיצוי החד פעמי? האם נכון ליישם רוחבית את המלצות וינוגרד?
3. האם המלצה ועדת וינוגרד בדבר עדכון שיעור ההיוון כל ארבע שנים בלבד היא סבירה? האם אין היגיון בעדכון שיעור ההיוון כל תקופה קצרה יותר, על מנת שיהיה תואם שוק?
4. האם נכון לעדכן את שיעורי ההיוון בביטוחי חיים כל רבעון לפי תנאי השוק?
5. האם המנגנון המוצע שמטרתו הפחתת תנודתיות עדיף על מנגנון עדכון תכוף תואם שוק?
6. האם יש קשר כלכלי בין שיעור ההיוון בביטוחי חיים ושיעור ההיוון בנזקים?
7. מה ההשלכות של התנודתיות הגדולה הקיימת ברווחי חברות הביטוח כתוצאה משינויים בריבית להיוון?
8. מדוע אופציה לקבלת קצבה חודשית, בשונה מסכום חד פעמי מהוון, בפועל כמעט ולא נבחרת על ידי ציבור המבוטחים? זאת למרות שקיימת ועדיפה להם כלכלית על סמך שיטת החישוב היום?
9. האם המבוטחים מקבלים את כל המידע הקיים על מנת לבחור באופציה בה גלום הערך המקסימאלי עבורם? בהקשר הני"ל, האם יש צורך בהתערבות הרגולטור על מנת לפקח על נושא זה?